

Maitsekust ja šablooni

„Vaikselt anuvad mu laulud“ lavastusest RAT „Estonias“

Korvalt on räägitud, et RAT „Estonias“ on operett jäetud oma pead ja vaeslapse ossa. Tõepoolest, teatri kunstiline nõukogu huvitub vähe operettrupi tööst ning juhtivad asutused rohkem segavad kui abistavad repertuaari valikul. Opereti „hinge“ Paul Mäe töö on jäetud tema enda vastutada. See on ohtlik tendents. Operett on žanr, mis tuli kodanlikust teatrist meie teatrisse üle vahest kõige suurema šabloonide ja stampide pagasiga. Keegi ei eita neid edusamme, mida sõjajärgsetel aastatel on teinud „Estonia“ operetikollektiiv, kuna aga igas uues operetilavastuses kohtume kõige hea kõrval ikka uuesti stambi ja maitsetusega, siis selle asemel, et vaadata operetile üldalt alla ja hoiduda sellest aupaklikku kaugusse — milline tendents on omane mõningaile asjaomastele instantsidele —, tuleks teatris endas ja ka väljastpoolt operetikollektiivile osutada tõsist tähelepanu ja konkreetset abi. Opereti areng „Estonias“ ei ole ainult operetikollektiivi ja tema juhi asi, vaid on terve teatri ja tema tööd juhtivate ja suunavate asutuste asi.

Hiljuti andis RAT „Estonia“ operetikollektiiv uue lavastuse — „Vaikselt anuvad mu laulud“. Seekord ei ole meil tegemist tavalise operetiga, vaid „Estonia“ operetikollektiivile uudse žanriga, nimelt muusikalise näidendiga, mis on üles ehitatud ajaloolise isiksuse elu ja loomingu faktilisele materjalile ning taotleb selle inimese kuju ja loomingu vaatajaile lähedasemaks ja arusaadavamaks tegemist. On arusaadav, et niihästi selle uuežanrilise teose olemus kui ka eesmärk vajavad hoopis teisi teostamisvahendeid, kui on tarvilisel operetis, eriti veel nn. „viini operetis“, mille stambid on kujunda-

nud RAT „Estonia“ „operetiliku traditsiooni“.

Enne lavateose ja lavastuse vaatlemist peatume lühidalt kahel küsimusel, mis võivad antud teosega seoses üles kerkida. Kuna „Vaikselt anuvad mu laulud“ käsitleb teatavasti lõiku helilooja Franz Schuberti elust, siis võib tekkida küsimus, kas on üldse õige tuua niisugust suurt kuju n. ö. kergesse žanri, liikkida tegevustikku tema laule ja panna koguni teda ennastki laulma. Loomulikult võib. Meil on lavateoseid Puškinist, Lermontovist jt., ja kedagi ei häiri see, kui nende teoste kangelased laval oma teoseid tsiteerivad. Kui autor ja lavastaja oskavad muusika ja sündmustiku orgaaniliselt kokku sulatada, siis pole sugugi oluline, kas helilooja just antud olukorras selle või teise laulu lõi, vaid see, et olukord vastab sellisele hingelisele seisundile, mis võis põhjustada laulu loomise, või mis kutsub esile selle või teiselaadilise laulu ettekande. Muusikaline näidend kui omaette žanr ei vaja operetis nõutavat kindlat muusikalisis-dramaturgilist arendust. Seetõttu ei tohiks olla põhjust kahelda selles, kas „Vaikselt anuvad mu laulud“ kui lavateos end õigustab.

Sellele lisandub teine küsimus. Kuna tegu on muusikalise näidendiga, kus tekst on primaarne, kas on siis RAT „Estonia“ kui muusikateatri ülesanne lavastada teost, kus muusika ei mängi esmajärgulist osa? Ei tohiks olla midagi selle vastu, kui operetikollektiiv püüab omal jõul katsetada žanriga, mis esitab suuremaid mängulisi nõudeid ja aitab omajagu kaasa võtlusele skemaatilisuse ja stamp-operetlikkuse vastu. Ja üldse ei oma muusikalises näidendis muusika ja teksti

proportsioonide mõõtmine mingit sisulist tähtsust, tähtis on see, et mõlemas oleks sisu, et dramaturgia sisu vastaks muusika sisule. Kuna etenduse jooksul kantakse ette ligi paarkümmend Schuberti laulu, millede ettekande kvaliteedist on suurel määral etenduse kordaminek, siis on loomulik, et seda näidendit peab lavastama just nimelt muusikateater, mitte aga draamateater, kus vaevalt leidub vajalike muusikaliste eeldustega osatäitjaid.

„Vaikselt anuvad mu laulud“ on H. Berte muusikalises redaktsioonis ja libreto aineter koostanud Paul Mägi. Kuna Mägi on vana libreto tublisti ümber töötnud, kasutades täiendavaid materjale ning lisades palju uut, siis võib sellesse suhtuda kui pooleldi algupärasesse teosesse.

Teos viib meid läinud sajandi kahekümnendate aastate Viini ja jutustab üht lõigukest helilooja Franz Schuberti elust. Schubert on hakanud kahtlema selles, kas tema senine looming, tema lihtsakoelised, siidamlikud laulud on tõeline kunst? Ta püüab unustada oma laulud ja pühendub sümfoonia loomisele. Kohtumine Hannerliga toob pöörded Schuberti ellu. Tundes tarvidust väljendada oma armastust, pöördub ta uuesti laulude juurde tagasi. Kuid Hannerli südame võidab mitte Schubert, vaid tema muusika. Hannerl abiellub teisega. Alles siis, kui Schubert saab kuulda suure Beethoveni tunnustusest tema lauludele, mõistab ta, et kunstis, mida armastab rahvas, peitubki tõde. Schubert pöördub oma laulude juurde tagasi.

See on libreto põhiline, ja selle mõtte väljatoomine on Mägil hästi õnnestunud. Schuberti kuju ja üldse koogu nn. Schuberti liin on antud suure

maitsekuse ja mõõdutundega. Schubert saab mõistetavaks nii suure kunstniku-geeniuse kui ka lihtsa, tagasihoidliku, armastava inimesena.

Kuid libreto ei ole täielikult usaldanud uut žanri. Seetõttu teeb ta tagasihüppe stamp-opereti valdkonda ning kahandab sellega tunduvalt libreto kui terviku väärtust. Millegipärast on autor olnud arvamusel, et libreto ei saa baseeruda ainult Schuberti teemal. Ta on sisse toonud kõrvalliini, kus keskset osa etendab õukonnalauljatar Giuditta Grisi. Kuna tegemist on välismaalase — itaallannaga, siis on autor pannud ta kõnelema moonutatud ja puudulikku keelt. Selle mõtetu keeleväänamise pakkumises pole autor järjekindel, sest lauldes unustab Grisi puuduliku keeleoskuse ja laulab kõige puhtamas eesti keeles!

Milline on siis see kõrvalliin? Krahv Scharntorfil, õukonna muusikadirektoril ja Grisil on vahekorrad, kuid krahv on silma heitnud Hannerlile, Grisi omakorda on „sisse võetud“ Hannerli armastatust ning Schuberti võistlusest poeet Franz Schoberist. Sellelt pinnalt tekib krahvi ja Grisi vahel teises vaatuses tüli, kus Grisi armukadetseb ja hüsteeritseb, ning krahv püüab teda rahustada. Kolmandas vaatuses palub Schober Schubertit, et see teataks Grisi tema kihlusest Hannerliga lootuses, et Grisi jätab ta siis rahule. Schubert teeb seda. Grisi otsustab solvunult lahkuda. Krahv peab ekslikult Schubertit Grisi armukeseks. Varsti laheneb eksitus ning Grisi ja krahv „kaovad sõneldes metsa“.

Tekib küsimus — milleks seda kõike oli vaja libretoisse tuua? Kõrvalliinid õigustavad end siis, kui nad on peategevusliini teenistuses. Antud „armastuse“ kolm- või nelinurk aga põhiliselt sisuliselt midagi ei muuda ega aita selle arendusele ka mingil moel kaasa. Nii Grisi kuju kui ka situatsioonid seoses temaga on kümnetes operettides sõna tõelises mõttes läbi

leierdatud, selles ei ole midagi algega omapärast. Grisi kuju ei sobi üldse libreto raamidesse ja ainult segatüüpi Tännu Grisi olemasolule on autoril vana Tschöllli seadnud põhjendama tesse ja kuju tegevuse loogikale mitte vastavatesse situatsioonidesse (kolmas vaatus). Jääb mulje, et autoril Grisit vaja ainult selleks, et pikendada kolmanda vaatus tegevust. Kahju on see, mis sünnib, liialt odav ja liialt looniline, et ennast libreto õigustada. Keegi ei vaidle selle vastu, kui teo on koomikat, kuid tuleb aru saada, et koomika ja lameda nalja vahel vahe. Oleks autor tahtnud Grisi kaudu naeruvääristada välismaa keelepäraste talentide pimedat summutamist seltskonna poolt, näidates selle seltskonna vähiklikkust oma maa tavalise kunsti mõistmises, siis oleks Grisi kuju sissetoomine täiesti õigustatud. Selle asemel, et tallata stamp-operetiradadel ja teha nalja pärast, oleks võinud pigem arendada ulatust kumart satiirilist joont Scharntorfil Diabelli-, Stingli- ja Haslingerit- taolise „muusikatundjate“ kaudu, paljastades nende kunstiga spekulatsioonide ja nende näidates drastiliselt tegelasi. „Vaikselt anuvad mu laulud“ kellele tuli Schubertil ja temataolistel vaevelda viletsuses, ja seda, kuidas kunst oli vastuolus äri huvidega. Kahju, et ajal, millal autoril iatki maitsekust ja mõõdutunnet Schubertiliini arendamiseks, ei suutnud ta kõrvalliini loomisega piisida samal tasemel ja langes operetlikku trafaretti. Siin peamiselt süüdi Kunstide Peavalitsuse kes ei andnud autorile küllaldast aega igati täisväärtusliku libreto loomiseks. „Vaikselt anuvad mu laulud“ lavastus (lavastaja samuti Paul Mägi) kui jätta kõrvale Grisi tegevusliin on hoolika töö vilj ja rahuldab teatrikülastajat. Lavastuses on palju sündamlikkust ja soojust, nagu Schuberti loominguski. Need stseenid, kus näeme Schubertit kui inimest ja suurt muusikut, kõnelevad lavastaja maitsekast tööst, huvitavatest lahendustest

ega. Schu-
nii suure
lihtsa, ta-
mesena.

elikult usal-
tu teeb ta
valdkonda
nduvalt lib-
Milligipä-
usel, et lib-
lt Schuberti
l kõrvalliini,
ükonnalaul-
tegemist on
aga, siis on
moonutatud
ille mõtetu
s pole autor
mustab Grisi
laulab kõige

lin? Krahv
usikadirekto-
kuid krahv
erlile, Grisi
d" Hannerli
ti võistlejast
ellelt pinnalt
l teises vaa-
kadetseb ja
püüab teda
atuses palub
see teataks
nnerliga loo-
siis rahule.
otsustab sol-
eab ekslikult
seks. Varsti
si ja krahv

s seda kõike
Kõrvalliini
nad on pea-
Antud „ar-
rk aga põhi-
muuda ega
mingil moel
ni ka situat-
on kümnetes
mõttes läbi

leierdatud, selles ei ole midagi algu-
ega omapärast. Grisi kuju ei sobi an-
tud libreto raamidesse ja ainult segab.
Tänu Grisi olemasolule on autor ka
vana Tschölli seadnud põhjendamatu-
tesse ja kuju tegevuse loogikale mitte-
vastavatesse situatsioonidesse (kolmas
vaatus). Jäeb mulje, et autoril oli
Grist vaja ainult selleks, et pikendada
kolmanda vaatuse tegevust. Kahjuks
on see, mis sünnib, liialt odav ja šab-
looniline, et ennast libretos õigustada.
Keegi ei vaidle selle vastu, kui teoses
on koomikat, kuid tuleb aru saada, et
koomika ja lameda nalja vahel on
vahe. Oleks autor tahtnud Grisi kuju
kaudu naeruväärstada välismaa kesk-
pärase talentide pimedat kummar-
damist seltskonna poolt, näidates sellega
seltskonna võhiklikkust oma maa tõe-
lise kunsti mõistmises, siis oleks Grisi
kuju sissetoomine täiesti õigustatud.
Selle asemel, et tallata stamp-opereti
radadel ja teha nalja nalja pärast,
oleks võinud pigem arendada ulatusli-
kumat satiirilist joont Scharntorfi-
Diabelli-, Stingli- ja Haslingeritaoliste
„muusikatundjate“ kaudu, paljastades
nende kunstiga spekuldeerijate palet
ning näidates drastiliselt tegelasi, „tä-
nu“ kellele tuli Schubertil ja tematao-
listel vaevelda viletsuses, ja seda, kui-
das kunst oli vastuolus äri huvidega.
Kahju, et ajal, millal autoril iatkus
maitsekust ja mõõdutunnet Schuberti
liini arendamiseks, ei suutnud ta kõr-
valliini loomisel piisida samal tasemel
ja langes operetlikku trafaretti. Siin on
peamiselt süüdi Kunstide Peavalitsus,
kes ei andnud autorile küllaldast abi
igati täisväärtusliku libreto loomiseks.

„Vaikselt anuvad mu laulud“ lavas-
tus (lavastaja samuti Paul Mägi) —
kui jätta kõrvale Grisi tegevusliin —
on hoolika töö viil ja rahuldab teatri-
külastajat. Lavastuses on palju sü-
damlikkust ja soojust, nagu Schuberti
loominguksi. Need stseenid, kus näe-
me Schubertit kui inimest ja suurt
muusikut, kõnelevad lavastaja maitse-
kast tööst, huvitavatest lahendustest,

meeldivalt pieteetlikust ainekäsitusest.
Neid on lavastajal jätkunud ka rea-
teiste stseenide väljatöötamiseks. Näi-
dendi kõrvalteemade lavalisel lahenda-
misel satub lavastaja aga stampi ja
kaldub lavastuse põhistiilist kõrvale,
šabloonilisele rööbastele. Grisi ja krahvi
(teine ja kolmas vaatus), Grisi ja
Tschölli (kolmas vaatus), Tschölli ja
Maria (kolmas vaatus) stseenid on üles
ehitatud kulunud operetlikus laadis,
naeru väljapigistavatele „nõksudele“.
Nende stseenide eel lõpeb aus ja siiras
muusikaline näidend ning lavastaja
kutsub teatrikülastajat veel kord vaa-
tama kergekaalulist janditamist. Ülal-
nimetatud kolmele stseenile lisaks koh-
tame mujalgi tagasipõikeid tuttavatele,
kulunud, vähevaimukatele võtetele.

Näitleja Heino Otto mängib Franz
Schubertit. Loodus on jätnud Schuberti
välimuse tagasihoidlikku vormi, kuid
seda silmapaistvam on tema hinge ilu.
Otto toob suurepäraselt esile Schuberti
hingelised rikkused ja paneb oma
mänguga vaatajad Schubertit armasta-
ma ning tema saatusele kaasa elama.
Otto Schubert on lihtne ja äärmiselt
tagasihoidlik inimene. Tal on pünlük,
kui teda kiidetakse, ta isegi kohmetub.
Õnnelik on ta siis, kui ta on kahekesi
oma kõige kallimaga — muusikaga.
Põhiline, mis meid tema Schubertis
võlub, on suur headus. Selle kõrväl
näitab Otto huvitavalt Schuberti iroo-
niat, mis käib kunstiga spekuldeerijate
pihta; ta ironiseerib samuti tagasihoid-
likult, rahulikult, ilma häält tõstmata,
kuid ometi tunnetame selles teravat,
lõikavat pilget. Tervikuna loob Otto
Schubertist usutava, kauni kuju. See
on tõsiseks saavutuseks Heino Otto
loomingus.

Teistest kujulest väärib kõige roh-
kem tähelepanu Hugo Malmsteni poolt
loodud Christian Tschöll. Näitleja ei
kaldu trafaretti, kuigi osa iseloom sel-
leks võib ahvatleda. Malmsteni Tschöll
on heasüdamlik, lõbus ja mitte eriti
tark Viini väikekoodanlane. Ilusasti

väljapeetud osa, mille terviklikkust ri-
kub ainult autori-lavastaja tahe, kes
paneb Tschölli teise vaatuse pulmakõ-
nes ladinakeelsete väljendustega tühist
nalja tegema ja eriti kolmandas vaa-
tuses šabloonilise opereti koomilise va-
namehe kombel „kõrvalhüppeid“ soori-
tama ning oma naiseaga mõttetult vei-
derdama.

Muusikaline näidend esitab suuri
mängulisi nõudeid. Paraku ei suuda
neid ammendavalt täita ei Ants Aasma
poet Franz Schoberina ega ka mõle-
mad Hannerli osa täitjad (Asta Vihandi
ja Laine Juhansoo). Aasma Schober
jäab skemaatiliseks, puiseks ja kui-
voks, nagu mitmed tema varajasemadki
kujud. Schober on poeet, kuid seda ei
suuda esineja millegagi näidata. Tun-
da annab puudulikk osasse ümberkehas-
tumise oskus. Viimastel etendustel on
küll Aasma pööranud suuremat tähele-
panu mängulisele küljele, kuid Scho-
beri karakter jääb endiselt ebamää-
raseks.

Asta Vihandil on rohkem lavalist vi-
lumust kui Laine Juhansool. Viimasel
tuleks pöörata eriti suurt tähelepanu
teksti edasiandmisele, mis praegu jä-
tab soovida. Õiget Hannerlit, seda tüü-
pelist Viini väikekoodanlikust keskkon-
nast pärinevat neidu, kelles on ühen-
datud nii lapselikkus kui naiselikkus,
kelle elurõõm, siirus ja hingeline puh-
tus võisid võluda nii Schubertit kui
Schoberit, ei suuda kumbki meile veel
pakkuda. Meeldivast kujust ja laulu-
listest võimetest üksi on vähe. Mõle-
mal näitlejal tuleb osa üle veel tub-
listi mõelda.

Kui näitlejad Valter Luts (Anton
Schindler), Eva Meil (proua Weber),
Kalju Vaha (Binder), Verni Kirss (Bru-
neder) ja mitmed teised löid häid rea-
listlike kujusid, siis autori-lavastaja
tahe pani Endel Pärna krahv Scharn-
torfina mängima šabloonilist operet-
likku „koomilist vanameest“, mis tegi
temast lavastuses Grisi kõrväl teise

võõrkeha. Kuju on algusest lõpuni
stamp-opereti valdkonda kuuluv, olles
antud muusikalises näidendis nagu
liigliha.

Suurepärane on kunstnik A. Peegi
lavakujundus. Hästi on kunstnik taba-
nud olustikku. Tõetruu kujutuse Viini
äärelinnast annab esimese vaatuse lava-
pilt. Teises vaatuses on kunstnik hoo-
likalt silmas pidanud miljööd. Väli-
selt on nn. salongis palju sära ja hül-
lust, aga kui hakata ligemalt tutvuma
ruumis oleva mööbli ja seintel rip-
puvate maalidega siis avaneb meie
ees mitte salong üldse, vaid salong tol-
le aja Viini rahaka väikekoodanlase ma-
jas, millele majarahva maitse ja men-
taliteet on vajutanud oma pitseri.

Muusikalise näidendi „Vaikselt anu-
vad mu laulud“ põhiidee jääb lava-
teose ja lavastuse puudujääkidest hoo-
limata kõlrama. See aga ei vabanda
šabloonilise ja stamp-operetlikke võtteid
ega kujusid. Idee selgus tuleneb kunst-
tilistest vahenditest: mida paremad,
värskemad ning tugevamad need on,
seda enam tõuseb etenduse kunstiline
kaal, seda mõjuvamalt pääseb idee
maksvusele.

Teatri juhtkonnal ja vastavaal kõr-
gemail instantsidel tuleb teha kõik sel-
leks, et aidata operetikollektiivil vaba-
neda kivenenud stampidest, mis takis-
tavad igas operetilavastuses leiduvate,
vaatajaid tõeliselt rõõmustavate uute
võrsete arenemist ja õitselepuhkemist.
RAT „Estonia“ töökal ja küllaltki an-
dekjal kollektiivil on kõik võimalused
selleks, et end maksma panna tõeliselt
loova kunstilise kollektiivina muusika-
lise teatri uute žanride viljelemisel.
Selleks on aga vaja järjekindlust ning
sügavat usku sellesse, et need uued
žanrid on vajalikud, õigustatud ja ri-
kastavad meie kunsti, et nad ei vaja
endale „karkusid“ viini opereti ära-
proovitud „nõksude“ ja võtete näol.

A. Liives